

Grada Fact File

Ivana Brlić-Mažuranić's First Published Text

Sajam u Bosni [A Fair in Bosnia]. *Narodne novine* 66 (204/6 September 1900): 3

Dubravka Zima

Ivana Brlić-Mažuranić (1874–1938) is the greatest Croatian children's author, best known for her internationally acclaimed children's classics *The Strange Adventures of Hlapić the Apprentice* (1913) and *Tales of Long Ago* (1916). Although her work has been widely researched, her legacy has not yet been thoroughly explored. A recent discovery of what seems to be the first publication of a text written by Ivana Brlić-Mažuranić is presented here. It is the article titled "Sajam u Bosni" [A Fair in Bosnia], appearing in an issue of the Zagreb daily *Narodne novine* [The People's Newspaper]¹ in 1900.

According to previous research, as recorded in the critical edition of *Collected Works of Ivana Brlić-Mažuranić* (edited by Vinko Brešić and published by Matrix Croatica in Slavonski Brod, 2011–), the earliest work by Ivana Brlić-Mažuranić published in a periodical appeared in 1903. It was her poem "Jela i orao" [Jela and the Eagle] in the magazine *Prosvjeta* 11 (11). It is also known that even before that Brlić-Mažuranić had some experience with presenting her texts, but in a semi-public context. Her book *Valjani i nevaljani* [The Good and the Naughty] appeared in December 1901. This is recorded in the Brlić Family Archives – AOB (box 70, vol. 5), specifically in a private letter that Brlić-Mažuranić wrote to her mother Henrietta Mažuranić. She sent her mother a report of the Christmas celebration at home and listed the gifts exchanged by the family members, including a book, a present for her son Ivo. Ivo Brlić was born in September 1894, so that he was 7 years old at Christmas 1901. The letter described his amazement and pleasure that he himself appeared in the book as a literary character. The book was published privately by the Brlić family, and intended for private use, that is, it was not meant to be widely distributed or available to the general public. The print run is impossible to reconstruct, except that it can be established from the author's private correspondence that in December 1903 she still possessed at least 10 copies (cf. AOB, box 71, vol. 13). The first book by Brlić-Mažuranić published in a public context appeared only in 1905. It was *Škola i praznici* [School and Holidays], published in Zagreb by the Croatian Pedagogical-Literary Society, in the series *Library for Young People* (book 46).

The article presented here thus preceded both the first text published in a periodical (the poem in *Prosvjeta*) as recorded in the bibliography of Brlić-Mažuranić's work, and

¹ *The People's Newspaper* was established at the beginning of 1835. It was originally titled *Novine Horvatzke* [The Croatian Newspaper], and has changed its name throughout history. It is still published today, as the Official Gazette of the Republic of Croatia, appearing weekly, now in its 185th year.

the oldest book publication. The article "A Fair in Bosnia" published in *The People's Newspaper* on 6 September 1900 was signed with the initial "M".² It extends over about half of the large newspaper page, covering the middle column and about one third of the right-hand column of the three-column page. The text is structured as a narrative report of the visit of an unidentified male first-person narrator to a fair in the Bosnian town of Derventa. The name of the town is spelt "Drventa" in the published text.

The authorship of the article can be confirmed by an undated letter that Ivana Brlić-Mažuranić wrote to her mother in August 1900, where she clearly stated that she was the author: "In *The People's Newspaper* of 6 September, you will be able to find a description of the fair in Derventa written by my hand" (AOB, box 70, vol. 4). A draft manuscript of the article, somewhat different from the published one, is also kept in the Brlić Family Archives.

At the time Ivana Brlić-Mažuranić wrote this article, she lived in the Croatian town of Brod na Savi with her family, which consisted of her husband Vatroslav Brlić, a lawyer and landowner, and their children: daughter Nada, born in January 1893, son Ivo, born in September 1894, daughter Zora, born in December 1897, and daughter Zdenka, born in August 1899. In June and July 1900, the Brlićs spent time at home in the town centre, and in the family vineyard, called Brlićevac, in the vicinity of the town, and they also hosted visits by members of the author's Mažuranić family, her brother and father. There is no record in the correspondence about a trip to Derventa. The letters that the author wrote to her mother in Zagreb almost every day do not mention such a trip, but in an undated letter of August 1900, Ivana Brlić-Mažuranić wrote to her mother about her intensive urge to write, and mentioned in a short digression family expeditions and trips with a large company of friends to the surroundings of the town and to Bosnia. She also emphasised that she was trying to find literary material on those trips. She claimed that she had decided to visit only the places where she could find inspiration for her writing during that summer. In this sense, the summer of 1900 can be considered the time when she began her literary activities. In the following months, she started writing her prose and poetry (for children) which she later published in the above-mentioned book, *The Good and the Naughty*, in December 1901.

The article about the fair in Bosnia describes the scenes and the atmosphere of an annual fair in a provincial town, but it also relates the events at the fair and includes the narrator's observations and interpretations of those events. These themes appear to belong to the general context of the author's narrative interests during that time, because they can also be found in her literary texts published in periodicals represented in the fourth volume of the above-mentioned *Collected Works*, titled *Članci* [Articles] (edited by Marina Protrka Štimec and published in Slavonski Brod in 2014). Brlić-Mažuranić's prose texts published by 1905, i.e. until the appearance of her first book, contain motifs and narrative procedures corresponding to those of the article about a

² Ivana Brlić-Mažuranić used the same initial a couple of years later when she signed her article "Der Nachmittagstee" [Afternoon Tea], written in German and published in *Agramer Tagblatt* [Zagreb's Daily Paper] on 26 February 1914.

Bosnian town fair, in particular her accentuated interest in detail and special attention given to narrative scenes that can be developed into an observation or commentary by means of a parable or in a poetic fragment.

Below are the facsimiles of the first and the third pages of the issue of the *People's Newspaper*, where "Sajam u Bosni" [A Fair in Bosnia] appeared, and the faithfully reproduced text of the published article. All these materials are in the public domain.

Prvi objavljeni članak Ivane Brlić-Mažuranić

Sajam u Bosni. *Narodne novine* LXVI, br. 204, 6. rujna 1900., str. 3

Dubravka Zima

Prema dostupnim podatcima koje nalazimo u kritičkoj ediciji *Sabranih djela Ivane Brlić-Mažuranić* (nakladnik Ogranak Matice hrvatske Slavonski Brod, od 2011.) pod uredničkim vodstvom prof. dr. sc. Vinka Brešića, najraniji objavljeni rad Ivane Brlić-Mažuranić u časopisima datiran je u godinu 1903. kada u časopisu *Prosvjeta* (godište XI, br. 11) izlazi autoričina pjesma „Jela i orao“. Već i prije te objave, Ivana Brlić-Mažuranić imala je, prema do sada poznatim podatcima, iskustva s prezentiranjem svojih tekstova, no u kontekstu koji bismo mogli nazvati polujavnim: odnosi se to na objavljivanje knjige *Valjani i nevaljani* u prosincu 1901. godine, o čem doznajemo iz Arhiva obitelji Brlić (kutija 70, sv. 5), odnosno iz privatnoga pisma koje Ivana Brlić-Mažuranić piše majci Henrietti Mažuranić. U pismu autorica izvještava majku o božićnoj proslavi u obitelji, te posebno navodi darove što su ih članovi obitelji dobili, u što je uključena i knjiga koju je dobio sin Ivo. Ivo Brlić rođen je u rujnu 1894. te je o Božiću 1901. imao 7 godina, a u spomenutom pismu navodi se njegovo čuđenje i zadovoljstvo što se u knjizi koju je dobio kao božićni dar on sam pojavljuje kao književni lik. Knjiga je objavljena u vlastitoj nakladi obitelji Brlić i bila je namijenjena privatnoj uporabi, odnosno nije bila namijenjena za javnu distribuciju ni recepciju, te se ne može rekonstruirati naklada odnosno broj objavljenih primjeraka knjige, osim što iz privatne korespondencije možemo utvrditi da je u prosincu 1903. autorica još u posjedu najmanje 10 primjeraka (usp. AOB, kutija 71, sv. 13). Prva autoričina knjiga objavljena u javnom nakladničkom kontekstu izlazi nekoliko godina poslije, 1905. godine (knjiga *Škola i praznici*, izdanje Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora, Knjižnica za mladež, knjiga XLVI, Zagreb, 1905.).

Članak koji ovdje objavljujemo, međutim, prethodi i prvomu objavljenomu tekstu koji je zabilježen u bibliografiji autoričinih priloga u periodici (spomenutoj pjesmi u časopisu *Prosvjeta*), kao i najstarijoj knjižnoj objavi. Riječ je o članku koji je objavljen u *Narodnim novinama* od 6. rujna 1900. godine (god. 66, br. 204, str. 3) pod naslovom „Sajam u Bosni“, popisan inicijalom M.³ Članak obasiže oko polovicu

³ Istim će inicijalom autorica nekoliko godina poslije potpisati članak „Der Nachmittagstee“, objavljen u novinama *Agramer Tagblatt*, 26. veljače 1914.

stranice velikoga novinskoga formata, odnosno stupac i 1/3 stupca od trostupačne velike novinske stranice. Tekst je oblikovan kao stilizirani, narativni izvještaj o posjetu neidentificiranoga pripovjedača u prvom muškom licu jednine gradskomu sajmu u bosanskom gradiću Derventi. Ime gradića u članku je pisano u obliku „Drventa“.

Autorstvo članka može se potvrditi u nedatiranom pismu što ga Ivana Brlić-Mažuranić piše majci u kolovozu 1900. godine, izriječkom potvrđujući da je ona autorica teksta: „U Narodnih novihah od četvrtka 6. rujna naći ćete opis sajma u Drventi, proističući od moga pera!“ (AOB, kutija 70, sv. 4), a radna rukopisna verzija članka, koja se ponešto razlikuje od objavljene, također se nalazi u Arhivu obitelji Brlić.

U razdoblju pisanja članka Ivana Brlić-Mažuranić živi u Brodu na Savi s obitelji koju u to vrijeme čine suprug Vatroslav Brlić, brodski odvjetnik i zemljoposjednik, te djeca Nada, rođena u siječnju 1893., sin Ivo, rođen u rujnu 1894., kći Zora, rođena u prosincu 1897. i kći Zdenka, rođena u kolovozu 1899. U lipnju i srpnju godine 1900. obitelj Brlić provodi vrijeme u kući u centru Broda, te u obiteljskom vinogradu, tzv. Brlićevcu, u Brodskom vinogorju, a posjećuju je i članovi Ivanine obitelji Mažuranić, brat i otac. O izletu u Derventu, nažalost, ne saznajemo ništa iz korespondencije, odnosno u pismima koja autorica gotovo svakodnevno piše majci u Zagreb izlet u Derventu se izriječkom ne spominje, no u nedatiranom pismu iz kolovoza iste godine Ivana Brlić-Mažuranić posvjedočila je o svojem intenzivnijem porivu za pisanjem, u usputnoj opasci spominjući majci da toga ljeta nastoji – u obiteljskim putovanjima i izletima što ih obitelj Brlić s velikim društvom prijatelja poduzima u brodsku okolicu i u Bosnu – pronaći literarnu građu, odnosno da je toga ljeta odlučila putovati i polaziti na izlete samo onamo gdje bi mogla naći građu za pisanje. U tom smislu ljeto 1900. godine može se smatrati početkom njezina književnoga stvaralaštva: u sljedećim će mjesecima pisati prozne i pjesničke tekstove (dječje književnosti) koje će naposljetku objaviti u spominjanoj knjizi *Valjani i nevaljani* u prosincu 1901. godine.

Sadržaj članka, u kojem se opisuju okružje i atmosfera godišnjega sajma u provincijskom gradiću, ali i pripovijeda o zbivanjima na sajmu i prezentiraju zapažanja, pa i tumačenja pripovjedača u prvom licu, mogli bismo interpretirati kao uklopljen u kontekst autoričinih onodobnih narativnih interesa koji su nam poznati iz njezine književne aktivnosti u periodici, prezentirane u četvrtom svesku spomenutih *Sabranih djela Ivane Brlić-Mažuranić* (*Članci*, Slavonski Brod, 2014., priredila Marina Protrka Štimec). U proznim tekstovima objavljivanima u razdoblju do 1905. godine – do autoričine prve knjige – vidimo neke podudarne motive ili narativne postupke, ponajprije naglašen interes za detalj i pripovjedni interes za prizor koji se u parabolici ili poetskoj crtici razvija u zapažanje ili komentar.

U nastavku donosimo faksimile prve i treće stranice broja *Narodnih novina* u kojima se pojavljuje članak „Sajam u Bosni“ te vjeran prijepis objavljenoga teksta. Svi su navedeni materijali u domeni javnoga dobra.

Sajam u Bosni.

Ovih dana bio je u bosanskoj Drventi godišnji sajam, te sam, upozoren na liep položaj grada i na zanimivost samoga sajma, pošao tamo. – Preko trošnog drvenog mosta, na kojem je, glasom namještene na njem ploče: „brzovošnja strogo zabranjena i biva kašnjenja“, prešao sam iz same Drvente na mjesto sajma. Sajmište leži na proplanku na obali plitke i nagle Ukrine, te se sa mosta pregledno vidi. Množina mehana, izpod svake tanki oblaci dima, velike zelene hrpe lubenica, koje se iztiču med žutimi od granja spletenimi krovovi mehanâ – to je karakteristika sajma, koju prvog časa svak razbere; – crna kava i voće, to je i život naših Bošnjaka.

Izpod mosta eno nalazi se trgovina konja. Sve sami liepi, živi konjići bistrh očiju i kratka koraka. Čudnovat pokus, što ga tamo jedan od kupaca sa konjem izvadja. Svezao mu drugog konja za rep i tjera ga u Ukrinu, gdje je najdublja. Vidi se, da je ovakovo prelaženje od velike važnosti kod konja i da se računa kao bitno svojstvo, što se eno u isti čas i s druge strane potvrđuje: tamo sa obale tjera Bošnjak kola u vodu i prelazi naglim kasom Ukrinu, a konji bez obzira lete, premda im voda do pol tiela seže i u velikim lukovima sa kotačâ u zrak prska.

Spustio sam se na samo sajmište.

I tu me je najprije iznenadilo, što uzprkos množini svijeta ne ima one vike i buke, koja je kod nas običajna na sajmu. Buku proizvode samo „moderne institucije“: Schiesshalle, Plastisches Panorama, Circus N. N. i t. d. svojimi dvojbena muzikalnima, no tim bučnijimi pozivi, dočim narod sâm tiho prolazi sajmom.

Tu na malom čistacu uhvatilo se kolo. Šest, sedam djevojaka i toliko momaka. Jedan u kolu udara u tamburu sa tri žice tiho, skoro nečujno, monotono, a kolo igra isto tako tiho bez razgovora, pjesme ili podcikivanja – mienjaju se momci i djevojke, kadikad izmiene po koji posmjeh – i to je sve. Nošnja je tu najraznolikija, ali, osobito kod žena, ni malo ukusna. Ipak se vidi i u nošnji, kao i na cielom sajmu – uzprkos siromaštva, koje se sa svih strana izbija – velika želja za sjajem i nakitom. Vidio sam djevojku, koja je toliko resâ, kiticâ, srebrnog novca, tvorničkog „zlata“ na sebi imala, i isti gunjac tako izšaran raznobojnom izrezukanom kožom, pače i oko nogu imala je raznobojne čupave kolute od pamuka, a u kosi svake vrsti nakita, da mi je uz njezin orientalni tip i nehotice dozvala u pamet „celeste Aida“. – –

Na jednoj strani izložili su trgovci svoje sagove, tkanine i ječerme, i to je najinteresantniji dio sajma. Tu se vidi živahan originalni ukus naših Bošnjaka, premda se opet na nekojih sagovih opažaju one krasne pridušne boje smyrnskih komada, i to su specialno mali formati, tako te se vidi, da otmeniji Bošnjaci rado kupuju ovog ukusa sagove za klanjanje.

Odmah kraj ovih poredali se šatori sa bosanskom lončarskom robom; i tu imade interesantnih komada: ibrika za vodu u svih mogućih formah, sad sa vitkimi, dugačkimi grli i malim otvorom, sad sa ručkami i dugačkim „nosom“ za izlievanje vode – no svi urešeni posebnom, kadkada vrlo surovom ornamentikom. No svojom formom sjećaju me na stare izkopine, a to moram osobito iztaknuti kod

Sajam u Bosni.

Ovih dana bio je u bosanskoj Drventi godišnji sajam, te sam, upozoren na liép položaj grada i na zanimivost samoga sajma, pošao tamo. — Preko trošnog drvenog mosta, na kojem je, glasom namještene na njem ploče: »brzovošnja strogo zabranjena i biva kašnjenja«, prešao sam iz same Drvente na mjesto sajma. Sajmište leži na proplanku na obali plitke i nagle Ukrine, te se sa mosta pregledno vidi. Množina mehana, izpod svake tanki oblaci dima, velike zelene hrpe lubenica, koje se iztiču med žutimi od granja spletenimi krovovi mehanâ — to je karakteristika sajma, koju prvog časa svak razabere; — crna kava i voće, to je i život naših Bošnjaka.

Izpod mosta eno nalazi se trgovina konja. Sve sami liepi, živi konjići bistrjih očiju i kratka koraka. Čudnovat pokuš, što ga tamo jedan od kupaca sa konjem izvadjaa. Svezao mu drugog konja za rep i tjera ga u Ukraínu, gdje je najdublja. Vidi se, da je ovakovo prelaženje od velike važnosti kod konja i da se računa kao bitno svojstvo, što se eno u isti čas i s druge strane potvrđuje: tamo sa obale tjera Bošnjak kola u vodu i prelazi naglim kasom Ukraínu, a konji bez obzira lete, premda im voda do pol tiela seže i u velikim lukovima sa kotačâ u zrak prska.

Spustio sam se na samo sajmište.

I tu me je najprije iznenadilo, što uzprkos množini svijeta ne ima one vike i buke, koja je kod nas običajna na sajmu. Boku proizvode samo »moderne institucije«: Schiesshalle, Plastisches Panorama, Circus N. N. i t. d. svojimi dvojbeno muzikalnimi, no tim bučnijimi pozivi, dočim narod sâm tiho prolazi sajmom.

Tu na malom čistacu uhvatilo se kolo. Šest, sedam djevojaka i toliko momaka. Jedan u kolu udara u tamburu sa tri žice tiho, skoro nečujno, monotono, a kolo igra isto tako tiho bez razgovora, pjesme ili podcikivanja — mjenjaju se momci i djevojke, kadikad izmiene po koji posmjeh — i to je sve. Nošnja je tu najraznolikija, ali, osobito kod žena, ni malo ukusna. Ipak se vidi i u nošnji, kao i na celom sajmu — uzprkos siromaštva, koje se sa svih strana izbija — velika želja za sjajem i nakitom. Vidio sam djevojku, koja je toliko rešâ, kitičâ, srebrnog novca, tvorničkog platca na sebi imala.

bakrenih ibrika, od kojih su oblici više puta sбилja od najveće elegancije, osobito kad su urešeni tamnima ornamentima. U obće je ovo bakreno sudje ovdje pretežno.

Zašavši u red mehanâ, vidim, kako tu pred jednom mehanom stoji na stalku vrlo dugačko uzko korito, puno žeravice, a na koritu se poredalo do dvadeset jednakih bakrenih kotlića i tu se kuha najrazličitije jelo. Pred tim koritom na stolu poredano opet bezbroj bakrenih tanjura, pokrivenih visokimi poklopci od iste kovine, sasvim u orientalnom stilu izradjenimi i urešenimi tamnima ornamentima. Na ogromnih bakrenih pladnjih stoje razni vrući i hladni kolači. Pod manjimi granatnimi krovovi kuha se samo kafa, i to na zemlji uz nekoliko komadića drva. Ovakovih vatara ima na stotine i miris kafe obavlja cijelo sajmište. Uz kafu sjede i leže Bošnjaci i vode u pol glasa svoje razgovore. Tamo se eno jedan kune prorokovom bradom, dočim će mu drugi: „Davno je to bilo, prorokova brada, zakuni se ti svojom“. – Drugi tamo prigovara trgovcu, da mu je jelo skupo, a jedan će sjedeć uz jelo: „Pa uzmi, Boga ti, što će Ti pare! A što će Ti glava, ako ne jedeš s njome!“ – Tuži se pod onom mehanom jedan da si je negdje ozliedio oko i da ga jako boli, a stari će mu Bošnjak: „Šta ćeš brate, lahko se je nesreće dobiti. Za srećom možeš letiti i ne ćeš je doći, a samo se okreni, eno nesreće“.

Tako se razgovaraju lagano u dugih stankah i opet se dižu izpod mehana, te polako idu, s rukama na ledjih, dalje. Sijaset djece prolazi među svietom. Značajno je, da gotovo u svakog momčića ima kao sajmovni dar mala puška. Zamišljao sam u sebi, kakovim okom stari Bošnjak gleda ovu lijepu svoju mladež, čije junačko prirodjeno čuvstvo „18 kr. Bazar“ snabdjeva puškama! . . .

Medjutim se stalo smrkavati, vatre uz kafu sve se više sjajile i razsvjetljivale cijelo sajmište. Tamo pod praznim mehanama nekoji legli na zemlju na počin, a novi pridošlice sakupljaju se u sve veća društva pod velikim mehanama. Jedna takova, velik prostor prekriven granjem i prislonjen uz neku kućicu, već je pun puncat naroda, koji sjedi za uzkim stolovi. Unutri svira glasba, četiri čovjeka na guslah i contrabassu u fantastičkom bosansko-albanskom odielu. Sviraju nekim posebnim tugaljivim akcentom „Oj ti vilo Velebita“ i pjevaju izmjenice, a zatim koračnicu „Oj Hrvati!“. Pred mehanom sila naroda sluša i gleda, i sve to nekim sumornim mirom, koji me se uvijek dojima, kao da ovi ljudi mnogo u svoju dušu upijaju i mnogo u njoj kriju.

Kad i kad sastane se još po koji raznosilac „šerbeta“, koji su po danu vrlo važne osobe na sajmu. Posude, u kojih raznašaju „šerbet“ (med pomiešan vodom) spadaju među najinteresantnije predmete na sajmu. To su velike posude od 15 – 20 litara, zaodjevene u vrlo šarenu tkaninu, iz koje viri samo dugačko vitko grlo, koje se na vrhu razilazi na tri grane, i na kojem zvone obješeni polumjeseci, zvjezdice i razni uresi – sve od bielog bakra.

Iz središta sajma čuje se sitno zvečenje zvončića i tanki glasovi bizzarne ženske pjesme. Došavši tamo, vidim na velikoj daščari nadpis „veliki carigradski turski koncert“. Pošto mi je vrijeme bilo prekratko do polazka vlaka, nisam mogao unići, te samo zavirih unutra. Bilo je dubkom puno. Sve samo fes do fesa. Velikom pobožnošću i upravo napeto slušali su svi to sitno pjevanje i zvonjenje, kojega je posebni čar morao svatko osjetiti, koji je ikada čuo tursku muziku.

Naprečac, da ne zakasnim [na] vlak, morao sam ostaviti sajmište, bacivši još jedan pogled na liepu Drventu, koja se je tamo preko Ukrine na brežuljku orisivala malenimi svjetiljkami i u meni pobudila tako poznatu prispodobu: Betlehem. Ponio sam sa sobom uvjerenje, da tamo preko Save ni najmanja stvar nije, osobito za nas, bez interesa.

M.

Prepisala / Reproduced by Ana Stanišić